

DOI: 10.17951/en.2019.4.147-161

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. IV

SECTIO N

2019

Ewa Szkudlarek-Śmiechowicz

Uniwersytet Łódzki

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3385-6898>

ewa.smiechowicz@uni.lodz.pl

Ocenianie w szkole wyższej w świetle tekstów prawno-administracyjnych

Evaluation in the Higher Education in the Light of Legal-Administrative Texts

Streszczenie: Celem artykułu była odpowiedź na pytanie o miejsce oceny dydaktycznej w systemie edukacji akademickiej (z uwzględnieniem różnych typów dyskursu akademickiego: dydaktycznego i prawno-administracyjnego) oraz o przyczyny trudności związanych z włączeniem nowych praktyk oceniania do dydaktyki akademickiej. Szczegółowa analiza leksykalno-semantyczna i tekstowa dotyczyła trzech terminów specjalistycznych: *oceny* (wiedzy, umiejętności, kompetencji), *weryfikacji* (efektów uczenia się), *walidacji* (kwalifikacji).

Słowa kluczowe: ocenianie; weryfikacja efektów uczenia; walidacja kwalifikacji; tekst specjalistyczny; terminologia specjalistyczna; rozumienie tekstu

WPROWADZENIE

Ocenianie, jakkolwiek wyrażane, jest zawsze aktem aksjologicznym, a jego aspekt poznawczy ma charakter relacyjny. Oznacza to konieczność uwzględniania kontekstu, w którym ocena jest osadzona, po to, by zrozumieć jej wartość.

W komunikacji interpersonalnej relacyjność ocen jest uwarunkowana indywidualnymi „skalami”, rzadko werbalizowanymi, niemającymi precyzyjnych kryteriów, doraźnymi, nietrwałymi, labilnymi. W komunikacji instytucjonalnej ocenianie to proces przewidziany i określony przez instytucję, podlegający w różnym stopniu standaryzacji i normalizacji.

W nauczaniu akademickim, które ma zawsze charakter instytucjonalny, niezależnie od jego poziomu i formy, jaką przybiera, ocenianiu podlegają wszystkie podmioty procesu edukacyjnego i wszystkie jego etapy, w tym samo ocenianie dydaktyczne, będące jednym z jego ogniw.

Celem niniejszego opracowania jest udzielenie odpowiedzi na następujące pytania badawcze: 1) Jakie jest miejsce oceniania dydaktycznego w systemie edukacji akademickiej? 2) Jakie są rodzaje oceniania przewidziane przez ustawodawcę? 3) Jakie są relacje leksykalno-semantyczne i pragmatyczne (dotyczące użycia) między trzema pojęciami: *ocenianiem* (wiedzy, umiejętności, kompetencji), *weryfikacją* (efektów kształcenia) i *walidacją* (kwalifikacji), w tym jaki jest związek między tradycyjnie pojmowanym ocenianiem (ocenianiem szkolnym) a nowymi pojęciami wprowadzonymi przez Polską Ramę Kwalifikacji¹ oraz Zintegrowany System Kwalifikacji?² W podsumowaniu rozważań została postawiona wstępna diagnoza, sformułowana z perspektywy pragmatycznej, dotycząca tak spójności między wymienionymi wyżej pojęciami, jak i zrozumiałości ich eksplikacji tekstowych, która jest podstawowym warunkiem włączenia właściwych praktyk ocenających do kształcenia akademickiego.

Materiał analityczny i egzemplifikacyjny pochodzi z następujących aktów prawnych i administracyjnych: ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce³, ustawy z dnia 22 grudnia 2015 roku o Zintegrowanym

¹ „Polska Rama Kwalifikacji (PRK) to układ odniesienia dla kwalifikacji nadawanych w Polsce. W PRK jest 8 poziomów. Każdy jest opisywany za pomocą ogólnych charakterystyk zakresu i stopnia skomplikowania wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, wymaganych od osób posiadających kwalifikacje danego poziomu. W PRK uwzględniono charakterystyki typowe dla kwalifikacji nadawanych w kształceniu ogólnym, zawodowym oraz w szkolnictwie wyższym. Polska Rama Kwalifikacji pozwala na odniesienie polskich kwalifikacji do poziomów Europejskiej Ramy Kwalifikacji (ERK) i poprzez ERK do poziomów kwalifikacji w poszczególnych państwach UE” – Polska Rama Kwalifikacji, <https://prk.men.gov.pl/polska-rama-kwalifikacji-prk> [dostęp: 30.11.2018].

² „Zintegrowany System Kwalifikacji (ZSK) – wyodrębniona część Krajowego Systemu Kwalifikacji, w której obowiązują określone w ustawie standardy opisywania kwalifikacji oraz przypisywania poziomu Polskiej Ramy Kwalifikacji do kwalifikacji, zasady włączania kwalifikacji do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji i ich ewidencjonowania w Zintegrowanym Rejestrze Kwalifikacji, a także zasady i standardy certyfikowania kwalifikacji oraz zapewniania jakości nadawania kwalifikacji” – art. 2 pkt 25 ustawy z dnia 22 grudnia 2015 roku o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. 2016, poz. 64).

³ Dz.U. 2018, poz. 1668.

Systemie Kwalifikacji⁴, *Słownika Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji*⁵, wybranych sprawozdań Polskiej Komisji Akredytacyjnej dostępnych w bazie ocen na portalu www.pka.edu.pl⁶, Regulaminu studiów w Uniwersytecie Łódzkim (obowiązującego w roku akademickim 2018/2019)⁷ oraz sylabusów przedmiotowych dostępnych w bazach internetowych polskich uczelni.

OCENIANIE A TYP DYSKURSU

Edukacja na poziomie szkolnictwa wyższego jest działalnością o charakterze instytucjonalnym. Towarzyszący jej proces oceniania nie może być rozpatrywany tylko w odniesieniu do relacji nauczyciel–uczeń/student, lecz powinien uwzględniać szerszy kontekst systemowy, który bywa zmienny i jest opisany nierzadko trudnym administracyjno-prawnym językiem, odległym od codziennej praktyki dydaktycznej. Ale to właśnie w takim szerokim kontekście systemowym należy sytuować proces oceniania, podlega on bowiem instytucjonalnym normom. Relacja nauczyciel–uczeń/student, w którą wpisany jest obowiązek oceniania, nie jest wszak relacją prywatną, osobistą, tylko podlega normom systemowym szkolnictwa akademickiego, te zaś są zmienne. Na nauczycielu spoczywa więc obowiązek ciągłego wdrażania nowych zasad oraz modyfikowania lub zamiany dotychczasowych praktyk dydaktycznych.

Ocenianie jako element dyskursu dydaktycznego jest podporządkowane ocenianiu na poziomie instytucjonalnym, które przynależy już do dyskursu prawno-administracyjnego. Z kolei uczelnia jako instytucja akademicka funkcjonuje w ramach systemu szkolnictwa, a od 2015 roku znajduje się także w ramach tzw. Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji. Mamy zatem do czynienia co najmniej z trzema zhierarchizowanymi płaszczyznami funkcjonowania procesu oceniania:

- a) z ocenianiem jako elementem dyskursu dydaktycznego w interakcyjnym kontekście dydaktycznym, dla którego relacja nauczyciel–uczeń/student jest relacją najważniejszą,
- b) z ocenianiem jako częścią dyskursu prawno-administracyjnego w instytucjonalnym kontekście systemowym, dla którego istotne są relacje:
 - uczelnia a proces oceniania na poziomie nauczyciel–student,
 - instytucja nadrzędna (kontrolna) a uczelnia (schemat 1).

⁴ Dz.U. 2016, poz. 64.

⁵ S. Sławiński, *Słownik Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji*, Warszawa 2016, www.kwalifikacje.gov.pl/download/sownik_zsk.pdf [dostęp: 30.11.2018].

⁶ Raporty z wizytacji Polskiej Komisji Akredytacyjnej, www.pka.edu.pl/portfolio-item/baza-ocen [dostęp: 30.11.2018].

⁷ Regulamin studiów w Uniwersytecie Łódzkim, www.uni.lodz.pl/strona/szczegoly/regulamin-studiow [dostęp: 30.11.2018].

Schemat 1. Konteksty funkcjonowania procesu oceniania w dydaktyce akademickiej

Źródło: opracowanie własne.

Konteksty te są zhierarchizowane i nie można systemowego uwikłania procesu oceniania nie uwzględniać w prymarnych relacjach dydaktycznych. Innymi słowy, wpływ na range, formę i treść oceniania dydaktycznego, jakie występuje na najniższym poziomie systemu nauczania akademickiego (a więc w relacji nauczyciel–student), mają (1) zasady, normy i standardy systemu edukacji akademickiej oraz (2) normy, zalecenia i praktyki uczelni podporządkowane normom i zaleceniom wyższego szczebla.

Ocenianie w znaczeniu ‘wypowiadania sądów o wartości czyjejs lub czegoś’ oraz ‘stawiania ocen uczniom w szkole’ (por. SJP Dor; SJP PWN; WSJP) można przypisać spersonalizowanemu dyskursowi dydaktycznemu (w relacji nauczyciel–student). Na poziomie instytucji akademickiej (tj. w dyskursie prawno-administracyjnym) ocenianie jest zastępowane pojęciem weryfikacji (efektów uczenia), oznaczającym sprawdzanie, potwierdzanie, ocenianie wiedzy, umiejętności, kompetencji społecznych studenta (por. SJP PWN: *weryfikacja* ‘sprawdzenie prawdziwości, przydatności lub prawidłowości czegoś; ocena pracownika i sprawdzenie jego przydatności na danym stanowisku’). W odniesieniu do całego systemu nabywania kwalifikacji zawodowych na różnych stopniach kształcenia (kwalifikacje uzyskiwane w ramach szkolnictwa wyższego to poziomy od 6 do 8⁸) mówi się o walidacji⁹, czyli wartościowaniu, szacowaniu i potwierdzaniu efektów uczenia się (por. ang. *validation* ‘legalizing something, giving legal force to something’; pol. *legalizacja* ‘uprawomocnienie, walidacja, konwalidacja’).

⁸ Por. Polska Rama Kwalifikacji, www.kwalifikacje.gov.pl/polska-rama-kwalifikacji [dostęp: 30.11.2018].

⁹ Por. ustawa z dnia 22 grudnia 2015 roku o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. 2016, poz. 64).

Nauczyciel akademicki musi zdawać sobie sprawę zarówno z kontekstów, w jakich nauczanie (i ocenianie dydaktyczne) funkcjonuje, jak i z systemowych uwarunkowań oceniania i nauczania. Oceny (stopnie) powinny być bowiem skorelowane ze stopniem osiągnięcia określonych efektów kształcenia w taki sposób, by określały możliwie precyzyjnie kwalifikacje uzyskane w ramach kształcenia na poziomie szkolnictwa wyższego (schemat 2).

Schemat 2. Systemowe uwikłanie ocen w nauczaniu akademickim

Źródło: opracowanie własne.

OCENIANIE – WERYFIKACJA – WALIDACJA

Zamieszczone wyżej wstępne definicje pojęć *ocenianie*, *weryfikacja*, *walidacja* pokazują, że nie są to terminy tożsame. Choć mają podobne zakresy znaczeniowe, stosowane są jednak w odniesieniu do odmiennych praktyk „oceniania” i „potwierdzania” efektów kształcenia/uczenia. Przeniesienie pojęć z języka angielskiego do systemu leksykalnego polszczyzny z jednej strony rozbudowało już liczną w języku polskim synonimię czasownika *oceniać*¹⁰, z drugiej zaś skomplikowało osobliwy „język efektów kształcenia/uczenia”.

¹⁰ Por. *Internetowy słownik synonimów*, www.synonimy.pl [dostęp: 30.11.2018]: ‘1. osądzać, sądzić, opiniować, recenzować, **wartościować**, punktować, wydawać opinię, wystawiać cenzurkę, wydawać sąd, **stawiać ocenę/stopnie**; 2. określać wartość, wyceniać, szacować, ewaluować, **kwalifikować**, klasyfikować, kategoryzować, szeregować, szufladkować, dokonywać oceny”. Zob. także: SJP PWN: *oceniać* (kogoś, czyjeś działanie) ‘**wartościować**, wystawiać cenzurkę, podsumowywać, rozliczać, patrzeć (patrzyć), postrzegać, widzieć, osądzać, sądzić, szacować, taksonować, znajdować (znajdywać)’; 2. *oceniać* (rozmiar czegoś) ‘**ewaluować**’; 3. *oceniać* (uczniów, zawodników) ‘klasyfikować, wystawiać oceny (stopnie), punktować’; WSJP: 1. oceniać postępowanie ‘wartościować, znajdować, znajdywać’; 2. oceniać, że... ‘**diagnozować**, podsumowywać’.

Słowniki języka polskiego definiują czasownik *oceniać* bardzo szeroko. Można wśród znaczeń znaleźć odniesienia do wszystkich trzech rodzajów oceniania, z jakimi mamy do czynienia na poziomie szkolnictwa wyższego:

SJP Dor: *oceniać – ocenić* ‘1. określić wartość materialną czego, cenę, rozmiary, ilość, liczbę itp.; szacować, taksować. 2. **wydać opinię** o kim lub o czym, wypowiedzieć sądy o wartości czyjejs lub czegoś; osądzać, **kwalifikować; uznawać wartość** kogo lub czego; doceniać’.

SJP PWN: *oceniać – ocenić*: ‘1. **wydać opinię** o kimś lub o czymś. 2. określić rozmiar lub zakres czegoś. 3. określić wartość materialną czegoś. 4. **postawić oceny** uczniom w szkole’.

WSJP: 1. *oceniać postępowanie*: ‘**mówić o kimś lub czymś, czy jest dobre czy złe pod określonym względem**’; połączenia (wybrane kolokacje): komisja ocenia; jury ocenia; eksperci, specjaliści oceniają; oceniać kandydatów, nauczycieli; działanie, postępowanie, pracę, realizację czegoś, zachowanie; funkcjonowanie czegoś; dokumenty, raport, sprawozdanie, ustawę; program, projekt; efekty, skutki; jakość, możliwość; oceniać dobrze, krytycznie, negatywnie, nisko, pozytywnie, surowo, wysoko, źle; obiektywnie, realnie, rozsądnie, sprawiedliwie; merytorycznie, moralnie; oceniać i komentować, oceniać i krytykować, oceniać i nagradzać, oceniać i porównywać, oceniać i weryfikować; 2. *oceniać, że...*: ‘**wyrażać konkretny pogląd, wynikający z analizy informacji dotyczących danej kwestii**’; połączenia: eksperci, naukowcy, specjaliści oceniają, że...; 3. *oceniać poziom*: ‘określać w przybliżeniu wielkość lub zasięg czegoś’; połączenia: oceniać poziom, stopień, wielkość, zasięg; oceniać wstępnie; 4. *określać cenę*: ‘określać wartość pieniężną czegoś’; połączenia: oceniać straty, szkody; wartość czegoś; 5. *w szkole*: ‘**stawiać uczniowi ocenę**’.

Wprowadzenie Krajowej Ramy Kwalifikacji (obecnie Polskiej Ramy Kwalifikacji) zmieniło nie tyle istotę akademickiego nauczania (w tym oceniania)¹¹, ile metajęzyk służący do opisu kształcenia/uczenia. Opis programów studiów w tzw. języku efektów uczenia (kształcenia), dotyczących wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, nakłada na nauczycieli obowiązek sprawdzania i oceniania stopnia ich przyswojenia. Kryteria oceniania są opisywane w tzw. sylabusach, w których – oprócz przedmiotowych efektów kształcenia podporządkowanych efektem

¹¹ Por. ustawa z dnia 27 lipca 2005 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. nr 164, poz. 1365 z późn. zm.); ustawa z dnia 22 grudnia 2015 roku o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. 2016, poz. 64); zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 roku w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie; zalecenie Rady z dnia 20 grudnia 2012 roku w sprawie walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego; zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 czerwca 2009 roku w sprawie ustanowienia systemu transferu osiągnięć w kształceniu i szkoleniu zawodowym; S. Sławiński, *op. cit.*

kierunkowym – są zawarte podstawowe informacje o sposobie weryfikacji efektów kształcenia oraz o metodach i kryteriach oceniania. Te ostatnie zaś, żeby właściwie spełniały swoją funkcję, powinny – adekwatnie do skali ocen stosowanych w szkole wyższej, a określonej w regulaminie studiów w uczelni – uwzględniać różne poziomy osiągnięcia przez studentów zakładanych efektów. Innymi słowy, aby ocenianie akademickie wyrażone stopniami ze skali ocen, jaka jest stosowana w uczelni i określona w regulaminie studiów w niej obowiązującym, było spójne z efektami kształcenia, konieczne jest zróżnicowanie poziomu osiągniętych przez studentów efektów zgodnie ze skalą ocen, a więc konieczny jest szczegółowy metaopis. Nie jest to jednak – jak się wydaje – częsta praktyka lub jest ona stosowana w sposób wielce niedoskonały i nienadający się do wykorzystania w dydaktyce (tab. 1).

Tab. 1. Kryteria oceny na podstawie autentycznego sylabusu w odniesieniu do efektów kształcenia w zakresie wiedzy i umiejętności*

Efekty kształcenia	Na ocenę 2	Na ocenę 3/3,5	Na ocenę 4/4,5	Na ocenę 5
W1	Nie posiada wiedzy z zakresu...	Posiada odpowiednią wiedzę z zakresu...	Posiada adekwatną wiedzę z zakresu...	Posiada doskonałą wiedzę z zakresu...
W2	Nie posiada wiedzy o...	Posiada stosowną wiedzę o...	Posiada bezbłędną wiedzę o...	Posiada nieprzeciętną wiedzę o...
W3	Nie posiada wiedzy o...	Posiada wystarczającą wiedzę o...	Posiada należyłą wiedzę o...	Posiada perfekcyjną wiedzę o...
W4	Nie posiada wiedzy o...	Posiada poprawną wiedzę o...	Posiada odpowiednią wiedzę o...	Posiada doskonałą wiedzę o...
W5	Nie posiada wiedzy na temat...	Posiada prawidłową wiedzę na temat...	Posiada rzetelną wiedzę na temat...	Posiada kompletną wiedzę na temat...
U1	Niewystarczająco dostrzega...	Poprawnie dostrzega...	Umiejętnie dostrzega...	Doskonale dostrzega...
U2	Powierzchniowo wykorzystuje...	Odpowiednio wykorzystuje...	Prawidłowo wykorzystuje...	Nieprzeciętnie wykorzystuje...
U3	Nie posiada umiejętności...	Posiada wystarczające umiejętności...	Posiada adekwatne umiejętności...	Posiada bezbłędne umiejętności...
U4	Nie posiada umiejętności...	Posiada właściwe umiejętności...	Posiada odpowiednie umiejętności...	Posiada doskonałe umiejętności...
U5	Nie potrafi ...	Potrafi odpowiednio ...	Potrafi kompletnie ...	Potrafi nadzwyczajnie ...

* por. www.ue.wroc.pl/p/wydzialy/ie/plany_studiow/sylabusy_i_stopien/makroekonomia.pdf [dostęp: 30.11.2018]

Użycie przymiotników i przysłówków wartościujących o nieostrym zakresie ocen (por. np. W1: *odpowiedni* a *adekwatny*; W4: *poprawny* a *odpowiedni*; U2: *odpowiednio* a *prawidłowo*; U4: *właściwy* a *odpowiedni*), posługiwanie się tymi samymi wartościami w odniesieniu do różnych ocen (por. W1 i U2: *odpowiednio* – dla oceny 3/3,5 oraz W4 i U4: *odpowiednio* – dla oceny 4/4,5; W5: *kompletnie* – dla oceny 5 oraz U5: *kompletnie*: dla oceny 4/4,5) oraz ekspresywną waloryzacją (por. *doskonale*, *nadzwyczajnie*) nie daje żadnych miarodajnych podstaw wykorzystania takiego metaopisu w praktyce dydaktycznej. Niemniej jest to warta udoskonalenia próba połączenia skali ocen i weryfikacji efektów uczenia.

Brak dostosowania skali oceniania do stopnia osiągnięcia efektów kształcenia powoduje, że w dydaktyce akademickiej funkcjonują one (tj. efekty i oceny) niejako osobno. Tezę tę potwierdza analiza wybranych protokołów PKA¹². Tautologia określeń, ogólnikowość sądów aksjologicznych stosowanych przez podmiot oceniający jakość procesu kształcenia w uczelniach i jego zgodność z procedurami i wymogami ustawowymi, powtarzalność fraz o charakterze abstrakcyjnym, uniemożliwiający zrozumienie tekstu, nakazują przypuszczać, że również dla przedstawicieli instytucji oceniającej spójność systemu stanowi duże wyzwanie:

- a) pytania formułowane przez PKA w raporcie samooceny¹³ w części dotyczącej oceny systemu oceniania i weryfikacji efektów kształcenia (wzór raportu):

1.7. System sprawdzania i oceniania umożliwia monitorowanie postępów w uczeniu się oraz ocenę stopnia osiągnięcia przez studentów zakładanych efektów kształcenia.

1.7.1. Stosowane metody sprawdzania i oceniania efektów kształcenia są adekwatne do zakładanych efektów kształcenia, wspomagają studentów w procesie uczenia się i umożliwiają skuteczne sprawdzenie i ocenę stopnia osiągnięcia każdego z zakładanych efektów kształcenia, w tym w szczególności w zakresie pogłębionej wiedzy, umiejętności prowadzenia badań oraz kompetencji społecznych niezbędnych w działalności badawczej, na każdym etapie procesu kształcenia, także na etapie przygotowywania pracy dyplomowej i przeprowadzania egzaminu dyplomowego, oraz w odniesieniu do wszystkich zajęć, w tym zajęć z języków obcych.

¹² Por. www.pka.edu.pl [dostęp: 30.11.2018].

¹³ Na podstawie wzoru raportu samooceny zgodnego z uchwałą nr 126/2015 Prezydium Polskiej Komisji Akredytacyjnej z dnia 12 marca 2015 roku w sprawie wytycznych do przygotowania raportu samooceny. Por. www.pka.edu.pl/wzory-i-procedury [dostęp: 30.11.2018].

1.7.2. System sprawdzania i oceniania efektów kształcenia jest przejrzysty, zapewnia rzetelność, wiarygodność i porównywalność wyników sprawdzania i oceniania, oraz umożliwia ocenę stopnia osiągnięcia przez studentów zakładanych efektów kształcenia. W przypadku prowadzenia kształcenia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość stosowane są metody weryfikacji i oceny efektów kształcenia właściwe dla tej formy zajęć¹⁴.

b) fragment raportu z wizytacji PKA dotyczący oceny systemu oceniania i weryfikacji efektów kształcenia¹⁵:

Procedury weryfikacji efektów kształcenia są prawidłowe i umożliwiają zmierzenie oraz ocenę efektów kształcenia na poszczególnych jego etapach. Efekty kształcenia dla programu studiów na ocenianym kierunku zostały sformułowane w sposób jasny i komunikatywny, a treści programowe zawarte w sylabusach są osiągalne i sprawdzalne. Jednostka stosuje wieloetapowy system weryfikacji założonych efektów kształcenia pozwalający na ocenę stopnia ich osiągnięcia. Jego podstawą są zaliczenia i egzaminy z wszystkich form zajęć przewidzianych w planie studiów, zaliczenia praktyk studenckich oraz złożenie pracy dyplomowej i egzaminu dyplomowego. Monitorowanie realizacji efektów kształcenia przeprowadzane jest na bieżąco przez nauczycieli prowadzących zajęcia oraz koordynatorów przedmiotu, a informacje o formach i warunkach zaliczenia przekazywane są przez prowadzących na pierwszych zajęciach. System weryfikacji efektów kształcenia jest ogólnie dostępny, przedstawiony w regulaminie studiów oraz w sylabusach poszczególnych modułów, które zawierają opis sposobu weryfikacji efektów realizowanych przez przedmioty – uwzględniono w nich odniesienia do efektów kierunkowych na danym poziomie oraz założone sposoby ich sprawdzania. Dobór sposobów weryfikacji poziomu osiągnięcia założonych efektów kształcenia nie budzi większych zastrzeżeń, odbywa się dzięki określonym w sylabusach modułów metodom ewaluacji cząstkowej i sumującej; zajęcia kończą się egzaminem lub zaliczeniem na ocenę, a forma i warunki zaliczenia są wpisane do sylabusów i przekazywane studentom na początku semestru.

Konkretne sylabusy: W sylabusie pojawia się brak spójności między metodami kształcenia, sposobami weryfikacji efektów kształcenia oraz nakładem pracy¹⁶.

¹⁴ Wyniki analizy tego fragmentu tekstu, przeprowadzonej za pomocą aplikacji Jasnopis: „Klasa trudności tekstu 7: Tekst bardzo skomplikowany, fachowy, którego zrozumienie może wymagać wiedzy specjalistycznej”.

¹⁵ www.pka.edu.pl/raporty/2015/08/19/SZCZECIN_po_odpowied.pdf [dostęp: 30.11.2018].

¹⁶ Jasnopis: „Klasa trudności tekstu 7: Tekst bardzo skomplikowany, fachowy, którego zrozumienie może wymagać wiedzy specjalistycznej”.

Leksem *oceniać* i jego najbliższe derywaty *oceniwanie* i *ocena* mają bardzo dużą frekwencję tak w wewnętrznych, uczelnianych aktach prawnych, jak i w ustawach.

W 27-stronicowym Regulaminie studiów w Uniwersytecie Łódzkim, obowiązującym od 2018 roku, leksemy *ocena*, *oceniać*, *oceniwanie*, w znaczeniu ‘stawianie stopni, oceniwanie dydaktyczne’, pojawiają się 70 razy. Ważne w regulaminie jest jednak również pojęcie efektów kształcenia, które zostało użyte 27 razy i stanowi także przedmiot definicji legalnej: *efekty kształcenia* ‘wiedza, umiejętności oraz kompetencje społeczne, jakie student powinien osiągnąć po ukończeniu procesu kształcenia’¹⁷. Wyrażenie „efekty kształcenia” funkcjonuje w regulaminie w następujących kolokacjach:

- weryfikacja EK (efektów kształcenia); potwierdzenie EK; osiągnięcie EK; zaliczenie EK,
- EK określające przedmiot; EK przedmiotu,
- EK zakładane; EK określone w programie kształcenia; EK przypisane do przedmiotu; EK osiągnięte przez studenta; EK uzyskane przez studenta; EK uzyskane w innych uczelniach,
- punkty ECTS przypisane do EK,
- osiągnąć (wybrane) EK; realizować EK.

W liczącej 120 stron ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym (2018) leksemy *oceniać*, *ocena*, *oceniwanie* wystąpiły 149 razy, a w ustawie o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (2015; liczba stron: 39) – 41 razy. Są to więc jednostki leksykalne ważne także dla tych tekstów. W odróżnieniu jednak od regulaminu studiów *oceniwanie*, o którym pisze się w obu aktach nadrzędnych, sporadycznie dotyczy *oceniwanie* stosowanego w dydaktyce akademickiej w relacji nauczyciel–student, a najczęściej jest związane z *oceniowaniem* na poziomie instytucjonalnym. Por. wybrane kolokacje:

- *ocena celowości włączenia Sektorowych Ram Kwalifikacji do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji* (2015); *ocena funkcjonowania wewnętrznego systemu zapewniania jakości w danej instytucji certyfikującej* (2015); *przeprowadzanie oceny funkcjonowania uczelni* (2018); *PKA wydała negatywną ocenę jakości kształcenia* (2018); *utworzenie uczelni wymaga pozytywnej oceny agencji oceniającej jakość kształcenia* (2018); *ocena programowa/ocena kompleksowa przeprowadzana przez PKA* (2018); *cykliczna ocena jakości kształcenia na kierunku studiów* (2018); *wydać ocenę na podstawie oceny [...] podmiotu dokonującego ocen jakości kształcenia* [sic!] (2018); *raport zespołu oceniającego* (2018); *kryteria i tryb przeprowadzania oceny* (2018),

¹⁷ Por. Regulamin studiów w Uniwersytecie Łódzkim, s. 3.

- *podmiot prowadzący Zintegrowany Rejestr Kwalifikacji dokonuje oceny formalnej wniosku* (2015); *Minister właściwy dokonuje oceny wniosku* (2015); *RDN dokonuje oceny formalnej wniosku* (2018),
- *uzyskanie przez nauczyciela akademickiego pozytywnej oceny* (2018); *nauczyciel akademicki podlega ocenie okresowej* (2018); *okresowa ocena stanu zdrowia* (2018),
- *recenzenci oceniają osiągnięcie naukowe osoby ubiegającej się o stopień* (2018),
- *pozytywna ocena pracy dyplomowej* (2018); *ocena śródk okresowa doktorantów* (2018),
- *w odniesieniu do kompetencji społecznych charakterystyka efektów uczenia się dla danego poziomu Polskiej Ramy Kwalifikacji określa: a) w zakresie ocen – krytyczne podejście* (2015); *ocena poszczególnych efektów uczenia się w danej kwalifikacji rynkowej* (2015); *ocena adekwatności wymagań dotyczących walidacji efektów uczenia się* (2015); *bieżąca ocena walidacji i certyfikowania* (2015); *ocena stosowanych metod walidacji pod względem ich zgodności z wymaganiami* (2015).

W odniesieniu do efektów kształcenia/uczenia się ustawodawca nie posługuje się leksemami: *ocenie, ocena, lecz weryfikacja* (ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym, 2018) lub – rzadziej – *walidacja* (ustawa Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji, 2015):

- *kryteria weryfikacji osiągnięcia poszczególnych efektów uczenia się* (2015),
- *sposób weryfikacji osiągniętych efektów uczenia się* (2018),
- *czynności związane z weryfikacją efektów uczenia się określonych w programie studiów* (2018),
- *dobór efektów uczenia się i sposobów ich weryfikacji* (2018),
- *weryfikacja uzyskanych efektów uczenia się określonych w programie studiów* (2018),
- *sposób weryfikacji efektów uczenia się dla kwalifikacji na poziomie 8 PRK* (2018),
- *osoba przystępująca do walidacji* (2015),
- *wymagania dotyczące walidacji i podmioty przeprowadzające walidacje* (2015),
- *walidacja w danej kwalifikacji rynkowej* (2015),
- *walidacja i certyfikowanie kwalifikacji rynkowych* (2015),
- *przeprowadzać walidację / przeprowadzanie walidacji* (2015),
- *przez osiągnięcia wymagane dla danej kwalifikacji rynkowej należy rozumieć wyodrębniony zbiór efektów uczenia się, których uzyskanie zostało potwierdzone w walidacji* (2015),

- doświadczenie w zakresie **walidacji efektów uczenia się** uzyskanych w ramach edukacji formalnej i nieformalnej (2015),
- ocena efektów uczenia się i ocena adekwatności wymagań dotyczących **walidacji do tych efektów uczenia się** (2015).

Jednak tylko pojęcie *walidacja* ma w ustawie o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji swoją definicję legalną, w której jednoznacznie określa się związek pojęcia z efektami uczenia się (por. *walidacja* ‘sprawdzenie, czy osoba ubiegająca się o nadanie określonej kwalifikacji, niezależnie od sposobu uczenia się tej osoby, osiągnęła wyodrębnioną część lub całość efektów uczenia się wymaganych dla tej kwalifikacji’). Oba terminy – *walidacja* i *weryfikacja* – zostały objaśnione w *Słowniku Zintegrowanego Sytemu Kwalifikacji* (tab. 2).

Tab. 2. Objasnienia terminów *walidacja* i *weryfikacja*

Termin	Walidacja	Weryfikacja
Definicja w ustawie o ZSK	Sprawdzenie, czy osoba ubiegająca się o nadanie określonej kwalifikacji, niezależnie od sposobu uczenia się tej osoby, osiągnęła wyodrębnioną część lub całość efektów uczenia się wymaganych dla tej kwalifikacji (art. 2 pkt 22)	[W ustawie o ZSK termin ten nie został zdefiniowany]
Objasnienia i komentarze	<p>Walidacja jest procesem wielowymiarowym i wieloetapowym, obejmującym identyfikowanie, dokumentowanie i weryfikację efektów uczenia się określonej osoby. Identyfikowanie i dokumentowanie są szczególnie ważne w przypadku osób, które uczyły się, nie korzystając ze zorganizowanych form kształcenia.</p> <p>Dla wiarygodności walidacji konieczne jest wskazanie jasnych kryteriów weryfikacji, dostosowanych do charakteru efektów uczenia się.</p> <p>Nie należy mylić walidacji z uznawaniem kwalifikacji. Jeżeli kwalifikacja nadana za granicą zostanie uznana przez uprawnioną instytucję w kraju, to osoba ją posiadająca nie musi ponownie poddawać się walidacji.</p> <p>W Polsce nie ma tradycji wyraźnego wyodrębniania walidacji jako etapu w procesie, który kończy się nadaniem kwalifikacji. Z tego powodu w języku polskim brakowało odpowiedniej nazwy dla tego procesu.</p>	<p>W kontekście ZSK weryfikacja dotyczy efektów uczenia się (ang. <i>assessment</i>) i jest etapem w procesie walidacji (zob. hasło <i>Walidacja</i>).</p> <p>W wyniku weryfikacji uzyskuje się odpowiedź na pytanie, czy według kryteriów podanych w opisie efektów uczenia się (wymaganych dla kwalifikacji) osoba ubiegająca się o daną kwalifikację osiągnęła wymagane efekty uczenia się, czy ich nie osiągnęła.</p> <p>Uwaga: angielski termin <i>assessment</i> najczęściej jest tłumaczony na język polski jako <i>ocenie</i>.</p>

Termin	Walidacja	Weryfikacja
Objaśnienia i komentarze	W tej sytuacji przyjęto termin <i>walidacja</i> , będący spolszczeniem angielskiego <i>validation</i> . Definicja jest spójna z odpowiednimi dokumentami UE.	Natomiast w kontekście ZSK odpowiadające terminowi <i>weryfikacja</i> angielskie <i>assessment</i> nie oznacza oceniania rozumianego jako wystawianie oceny według przyjętej skali (np. 1–6).
Określenia o podobnym znaczeniu	Potwierdzanie efektów uczenia się	Brak

Źródło: S. Sławiński, *Słownik Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji*, Warszawa 2016, www.kwalifikacje.gov.pl/download/slownik_zsk.pdf [dostęp: 30.11.2018], s. 50–51.

Zgodnie ze znaczeniem pojęcia *weryfikacja* wynikającym z ustawy i objaśnień słownikowych nauczyciel akademicki sprawdza (ocenia), czy student osiągnął zakładane efekty kształcenia. Ocena zatem powinna kończyć się konkluzją: osiągnął lub nie osiągnął (zal./nzal.). Konieczność zaliczania przedmiotów akademickich na ocenę w skali od 2 do 5 oznacza jednak *de facto* – wbrew temu, o czym pisze się w *Słowniku Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji* – konieczność dostosowania do skali ocen (3, 3+, 4, 4+, 5) poziomu osiągnięcia zakładanych efektów, a więc przygotowania przez nauczyciela (koordynatora przedmiotu) szczegółowego metaopisu łączącego skalę ocen z efektami uczenia się.

ZAKOŃCZENIE

Niechęć do przyswajania przez społeczność akademicką nowych zasad oceniania (tj. weryfikacji efektów kształcenia) i trudności z tym związane wynikają zapewne z wielu czynników, wśród których trzy wydają się najważniejsze: 1) konieczność opisywania, dokumentowania wszystkich etapów procesu dydaktycznego, która powoduje jego nadmierną biurokratyzację; 2) brak wyraźnego związku między ocenianiem akademickim wyrażanym sześciostopniową skalą ocen a efektami kształcenia, których opis sugeruje skalę dwustopniową (osiągnął/nie osiągnął); 3) brak precyzyjnego metajęzyka, nakładanie się pojęć i nieprzejrzystość terminologiczna – w mojej opinii jest to powód najważniejszy. Jeśli język opisu nie będzie przejrzysty, a metajęzyk – uproszczony i dostosowany do codziennej praktyki nauczania na poziomie szkolnictwa wyższego, słuszne skądinąd próby ujednoczenia systemu kwalifikacji nie znajdą odzwierciedlenia w dydaktyce akademickiej.

Słownik Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji, który – zgodnie z intencją autorów, wyrażoną wprost – jest „przeznaczony dla polityków, pracowników

administracji publicznej, działaczy organizacji gospodarczych i pracowniczych, nauczycieli akademickich, doradców zawodowych, dziennikarzy¹⁸, a którego celem jest „objaśnienie pojęć kluczowych dla zrozumienia ZSK”¹⁹, nie spełnia swojej funkcji w sposób wystarczający. Objasnienia trzech ważnych terminów: *efekty kształcenia*, *walidacja* i *weryfikacja*, analizowane za pomocą aplikacji Jasnopis²⁰, okazały się maksymalnie skomplikowane, tj. uzyskały od piątego (efekty kształcenia) do siódmego (walidacja), tj. najwyższego, poziomu niezrozumiałości tekstu²¹. Można oczywiście przyjąć, że taki poziom nie jest dla nauczycieli akademickich przeszkodą w zrozumieniu przekazu, niemniej na pewno nie sprzyja sprawnemu wdrażaniu nowych zasad oceniania i weryfikowania efektów uczenia do praktyki akademickiej.

W niniejszym opracowaniu zwróciłam uwagę jedynie na leksykalno-semantyczne relacje między pojęciami *ocenianie*, *walidacja* i *weryfikacja* oraz na ich użycie w wybranych tekstach prawno-administracyjnych. Przedstawiona analiza w żaden sposób nie wyczerpuje zagadnienia. Wręcz przeciwnie, otwiera – jak sądzę – pole do dalszych badań, warto bowiem pogłębić je przez wskazanie innych zjawisk językowych, tekstowych i dyskursowych, które istnieją w analizowanych tekstach i wiążą się z poddanymi obserwacji semantyczno-ilościowej pojęciami, a jednocześnie wpływają negatywnie na praktyki oceniania na uczelniach.

BIBLIOGRAFIA

- Internetowy słownik synonimów*, www.synonimy.pl [dostęp: 30.11.2018].
Polska Rama Kwalifikacji, <https://prk.men.gov.pl/polska-rama-kwalifikacji-prk> [dostęp: 30.11.2018].
Polska Rama Kwalifikacji, www.kwalifikacje.gov.pl/polska-rama-kwalifikacji [dostęp: 30.11.2018].
Raporty z wizytacji Polskiej Komisji Akredytacyjnej, www.pka.edu.pl/portfolio-item/baza-ocen [dostęp: 30.11.2018].
Regulamin studiów w Uniwersytecie Łódzkim, www.uni.lodz.pl/strona/szczegoly/regulamin-studiow [dostęp: 30.11.2018].
Sławiński S., *Słownik Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji*, Warszawa 2016, www.kwalifikacje.gov.pl/download/slownik_zsk.pdf [dostęp: 30.11.2018].

¹⁸ *Ibidem*, s. 7.

¹⁹ *Ibidem*, s. 2.

²⁰ Por. www.jasnopis.pl [dostęp: 30.11.2018].

²¹ Wyciąg z analizy objaśnienia terminu *walidacja*, przeprowadzonej za pomocą aplikacji Jasnopis: „Klasa trudności tekstu 7: Tekst bardzo skomplikowany, fachowy, którego zrozumienie może wymagać wiedzy specjalistycznej”.

- Uchwała nr 126/2015 Prezydium Polskiej Komisji Akredytacyjnej z dnia 12 marca 2015 roku w sprawie wytycznych do przygotowania raportu samooceny.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. nr 164, poz. 1365 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 roku o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. 2016, poz. 64).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018, poz. 1668).
- www.jasnopis.pl [dostęp: 30.11.2018].
- www.pka.edu.pl [dostęp: 30.11.2018].
- www.pka.edu.pl/raporty/2015/08/19/SZCZECIN_po_odpowied.pdf [dostęp: 30.11.2018].
- www.pka.edu.pl/wzory-i-procedury [dostęp: 30.11.2018].
- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 roku w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie.
- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 czerwca 2009 roku w sprawie ustanowienia systemu transferu osiągnięć w kształceniu i szkoleniu zawodowym.
- Zalecenie Rady z dnia 20 grudnia 2012 roku w sprawie walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego.

Wykaz skrótów

- SJP Dor – *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl> [dostęp: 30.11.2018].
- SJP PWN – *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1958–1969, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski> [dostęp: 30.11.2018].
- WSJP – *Wielki słownik języka polskiego*, www.wsjp.pl [dostęp: 30.11.2018].

Summary: The aim of the article was to answer the question about the place of didactic evaluation in the academic education system (taking into account different types of academic discourse: didactic and legal-administrative) and about the reasons for difficulties connected with introducing new evaluation practices into academic teaching. A detailed lexical-semantic and textual analysis concerned three specialist terms: “evaluation” (of knowledge, skills, competencies), “assessment” (of learning outcomes), “validation” (of qualifications).

Keywords: evaluation; assessment of learning outcomes; validation of qualifications; specialist text; specialist terminology; comprehension of text